

**SCIENCE**  
**PROBLEMS.UZ**

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences  
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

# Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

6-son (5-jild)

**2025**

**SCIENCEPROBLEMS.UZ**

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING  
DOLZARB MUAMMOLARI**

*№ 6 (5) – 2025*

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-  
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

**ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES**

**TOSHKENT-2025**

## **BOSH MUHARRIR:**

Isanova Feruza Tulqinovna

## **TAHRIR HAY'ATI:**

### *07.00.00- TARIX FANLARI:*

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

### *08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:*

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

### *09.00.00- FALSAFA FANLARI:*

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

### *10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:*

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

#### *12.00.00- YURIDIK FANLAR:*

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

#### *13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:*

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

#### *19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:*

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

#### *22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:*

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

#### *23.00.00- SIYOSIY FANLAR*

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

---

### **OAK Ro'yxati**

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

---

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM”  
mas'uliyati cheklangan jamiyati

#### **Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

#### **Bog'lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).

## MUNDARIJA

### 07.00.00 – TARIX FANLARI

*Umarov Sardor Yakubovich*

|                                                                                    |       |
|------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| QAYTA BIRLASHGAN GERMANIYA IQTISODIYOTI RIVOJLANISHINING<br>ASOSIY JIHATLARI ..... | 12-16 |
|------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Atamuratova Dilafroz Rashidovna*

|                                                                          |       |
|--------------------------------------------------------------------------|-------|
| XORAZM XALQ SOVET RESPUBLIKASINING ILK MATBUOTI: “INQILOB QUYOSHI” ..... | 17-20 |
|--------------------------------------------------------------------------|-------|

*Mansurov Ulug‘Bek*

|                                                                                              |       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| XX ASRNING 20-50-YILLARIDA NAMANGAN SHAHRIDA SOG‘LIQNI<br>SAQLASH TIZIMIDAGI MUAMMOLAR ..... | 21-24 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Umid Bekmuhammad, Sayyora Samandarova*

|                                                                                |       |
|--------------------------------------------------------------------------------|-------|
| XORAZMDAGI JADID MAKTABLARIGA OID TA‘LIM<br>TASHKILOTLARI VA JAMIYATLARI ..... | 25-31 |
|--------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Norov Shuhrat, Turatosheva Sadoqat*

|                                                                                                                                                                      |       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| O‘ZBEKISTON YOSHLAR SIYOSATINING IJTIMOIIY, MADANIY VA TA‘LIMIIY<br>SOHALARDAGI FALSAFIY ASOSLARI VA UNING MA‘NAVIY YETUK YOSHLARNI<br>SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI ..... | 32-38 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Sultanov Samandar Mahmud o‘g‘li*

|                                                                                                 |       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| QUYI AMUDARYO VA BUXORO-QORAKO‘L HUDUDI MANZILGOHLARINING<br>MODDIY ASHYOLARDA AKS ETISHI ..... | 39-42 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Quranboyeva Sevinchoy*

|                                                                                                                                             |       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| SOVET HOKIMIYATI DAVRIDA XORAZM VILOYATI AHOLISINING UY-JOY<br>QURILISHIDA IJTIMOIIY HAYOTNING AKS ETISHI (1945-1985-YILLAR MISOLIDA) ..... | 43-46 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Mamajanov Azizbek*

|                                                                                                           |       |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| SOVET HUKUMATI AGRAR SIYOSATINING O‘ZBEKISTON SSR IRRIGATSIYA<br>TIZIMIGA TA‘SIRI (1950-1990-YILLAR)..... | 47-52 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Baxritdinov Jasurbek*

|                                                                                                                   |       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| AKADEMIK ABDULAHAD MUHAMMADJONOVNING O‘ZBEKISTONDA TARIX VA<br>ARXELOGIYA FANLARI RIVOJIGA QO‘SHGAN HISSASI ..... | 53-57 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Aliqulov Ramazon*

|                                                                                                                                                                                                               |       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| TOSHKENT VA FARG‘ONA VODIYSIDAGI DEHQON, CHORVADOR VA HUNARMAND<br>AHOLINING MADANIY, IJTIMOIIY, SIYOSIIY, IQTISODIIY ALOQALARNING<br>O‘ZBEK XALQINING ETNOGENEZIDAGI O‘RNI (QANG‘LI QABILASI MISOLIDA) ..... | 58-66 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Abduraxmonov Adxamjon Soxodilla o‘g‘li*

|                                                               |       |
|---------------------------------------------------------------|-------|
| 1946–1990-YILLARDA QO‘QON SANOATINING TRANSFORMATSIYASI ..... | 67-74 |
|---------------------------------------------------------------|-------|

*Tashqo‘lova Dilnoza Turaboy qizi*

|                                                                                                                                |       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| YANGI O‘ZBEKISTON VA XITOIY XALQ RESPUBLIKALARI IQTISODIIY<br>HAMKORLIGIDA “BIR MAKON-BIR YO‘L” TASHABBUSINING AHAMIYATI ..... | 75-78 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Jabborov Qaxramon Jaxongir o‘g‘li*

|                                                                                                                |       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| JULIYA KOHENNING XVIII-XX ASRLARDA SEFARD YAHUDIYLARINING IJTIMOIIY<br>HOLATIGA OID TADQIQOTLARI TAHLILI ..... | 79-83 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

|                                                                                |       |
|--------------------------------------------------------------------------------|-------|
| <i>Dilfuza Muxammadinova Nasretdinova</i><br>TA'LIMNING TARAQQIYOT YO'LI ..... | 84-89 |
|--------------------------------------------------------------------------------|-------|

## **08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI**

|                                                                                                                                                                                          |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Ollanazarov Bekmurod</i><br>INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA<br>INVESTITSION FAOLLIKNI BOSHQARISH:<br>NAZARIYA, AMALIYOT VA XORIJIY TAJRIBA .....            | 90-100  |
| <i>Umronov Eldorbek Sodirovich</i><br>O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY<br>YO'NALISHLARI VA ISTIQBOLLARI .....                                                         | 101-107 |
| <i>Tangirkulov Bekzod</i><br>TIJORAT BANKLARI MOLIVAVIY RESURLARINI BOSHQARISHNI<br>TAKOMILLASHTIRISH .....                                                                              | 108-115 |
| <i>Aymatov Sirojiddin To'raqul o'g'li</i><br>TRANSPORT TIZIMINING RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH<br>KO'RSATKICHLARI TIZIMI .....                                                          | 116-125 |
| <i>Ergashev Uyg'un Jabborovich</i><br>KAMERAL SOLIQ TEKSHIRUVI UCHUN ELEKTRON MANBASINING SHAKLLANISHI,<br>SOLIQ TIZIMIDAGI QO'LLANILAYOTGAN DASTURIY MAHSULOTLARNING<br>AHAMIYATI ..... | 126-131 |

## **09.00.00 – FALSAFA FANLARI**

|                                                                                                                                                                             |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Nosirxo'jayeva Gulnora</i><br>AXBOROT VA "OMMAVIY MADANIYAT" XURUJINING DOLZARB MUAMMOLARI .....                                                                         | 132-136 |
| <i>Panjiyev Suhrob</i><br>HAQIQATNING KOGERENTLIK XUSUSIYATLARINING YANGILANISHI .....                                                                                      | 137-143 |
| <i>Gadoeva Lobar</i><br>IJTIMOIY-FALSAFIY TADQIQOTLAR OBYEKTI SIFATIDA SOG'LOM TURMUSH TARZI .                                                                              | 144-148 |
| <i>Djurayeva Nigora</i><br>SYSTEMIC ANALYSIS OF THE FORMATION OF COGNITIVE ASPECTS OF<br>CONSCIOUSNESS OF THE PEOPLES OF CENTRAL ASIA .....                                 | 149-158 |
| <i>Юлдашев Фаррух Абдурахманович</i><br>ПОНЯТИЕ ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМА И ЕГО СТЕПЕНИ ИССЛЕДОВАНИЯ .....                                                                           | 159-167 |
| <i>Mengliqulov Umid Mamadiyevich</i><br>MILLIY IDENTIFIKATSIYA MASALASINING TARIXIY-DINAMIK VA ZAMONAVIY<br>KONTEKSTDA TAHLILI .....                                        | 168-173 |
| <i>To'xtarov Ismatulla Murodovich, Ergashev Ulug'bek Adxamovich</i><br>MAG'RIBNI MAFTUN AYLAGAN MUTAFAKKIR .....                                                            | 174-178 |
| <i>Toirov Ilhom</i><br>IJTIMOIY-MADANIY TARAQQIYOT: SIVILIZATSION ASOSLAR VA YO'NALISHLAR .....                                                                             | 179-183 |
| <i>Farxodjonova Nodira, Ergashev Ibodulla</i><br>GLOBALASHUV SHAROITIDA MILLIY O'ZLIKNI SAQLASH VA JAMIYAT<br>BARQARORLIGI: JADIDLAR MEROSIGA IJTIMOIY-FALSAFIY NAZAR ..... | 184-188 |

|                                                                                                                                                               |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Ergashev Ozodbek Baxodurovich</i><br>YUNON MANTIQ ILMINING ARAB TILIGA TARJIMA QILINISHI VA ISLOM<br>FALSAFASIGA KIRIB KELISHI .....                       | 189-194 |
| <i>Fayziyev Xurshid</i><br>VOLTER VA BAG'RIKENGLIK GENEZISI .....                                                                                             | 195-199 |
| <i>Sattorova Shalola</i><br>MIRZO ABDULQODIR BEDILNING ASOSIY FALSAFIY G'OYALARI .....                                                                        | 200-203 |
| <i>Taylyakova Feruzaxon Sultanovna</i><br>TADBIRKOR VAZIFALARI VA SHAXSIY SIFATLARI .....                                                                     | 204-207 |
| <i>Sadullayev Sardor Saydiganiyevich</i><br>INSON VA SAN'ATNING ARTUR SHOPENGAUER TA'LIMOTIDA ESTETIK TAFAKKUR<br>PRIZMASIDA TAHLILI .....                    | 208-215 |
| <i>Vaxobova Dilfuza Roziqovna</i><br>ABU ABDULLOH RUDAKIY ADABIY-FALSAFIY MEROSINI O'RGANISHGA<br>SINERGETIK USULDA YONDASHUV .....                           | 216-219 |
| <i>Yuldashxodjaev Haydar Hashimxanovich</i><br>MUSOXONXOJA DAHBIDIY ASARLARIDA USTOZNING SHOGIRDNI TANLASH<br>VA UNI TARBIYALASHDAGI FALSAFIY G'OYALARI ..... | 220-224 |
| <i>Umurzaqov Axmadjon Maxamadovich</i><br>INSON E'TIQODIDAGI O'ZGARISHLARNING METODOLOGIK ASOSLARI .....                                                      | 225-231 |
| <i>Teshayeva Gulchehra Murodovna</i><br>YANGI O'ZBEKISTONDA SHAXSNING RAQAMLI JAMIYATGA<br>TRANSFORMATSIYALASHUVI .....                                       | 232-237 |
| <i>Yusupova Ranaxon</i><br>IJTIMOIY MUHIT TEXNOGEN SIVILIZATSIYA VA AHLOQ MASALALARI .....                                                                    | 238-241 |
| <i>Sharipov Abdukhakimjon Ziyotdinovich</i><br>SHARQ VA G'ARB TAFAKKURIDA FAROVON HAYOT TUSHUNCHASINING<br>FALSAFIY TAHLILI .....                             | 242-246 |
| <i>Sultonova Shaxnoza</i><br>MUNAVVAR QORI MA'RIFIY-AXLOQIY QARASHLARINING FALSAFIY AHAMIYATI .....                                                           | 247-251 |
| <i>Dusmanov Sherzod Abduvaliyevich</i><br>JINOYATCHILIK – YOSHLAR AXLOQIY-MA'NAVIY BUZILISHLARINING<br>MANBAI VA HOSILASI SIFATIDA .....                      | 252-256 |
| <i>Rajabboy Hasanov</i><br>FAROVON HAYOT MEZONI VA UNING JAMIYAT TARAQQIYOTIGA TA'SIRINING<br>IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI .....                                | 257-261 |
| <b>10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI</b>                                                                                                                          |         |
| <i>Boynazarov Zokir</i><br>TARIXIY YOZMA MANBALARDA SOMATIZMLAR VA INSON MANZARASI .....                                                                      | 262-274 |
| <i>Yeshboyeva Matluba</i><br>MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARI TARJIMALARIDA IBORALARNING BERILISHI<br>("KO'HNA QUDUQ" DOSTONI MISOLIDA) .....                         | 275-279 |

|                                                                                                                                                                                                              |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Azizaxon Rasulova</i><br>SINTAKTIK MAYDON KONSEPSIYASI VA UNING LINGVISTIK TALQINI .....                                                                                                                  | 280-284 |
| <i>Mamadkulova Kamila Abdukhaliqovna</i><br>THE IMAGE OF A LITERARY HERO OF THE "LOST GENERATION"<br>IN THE WORK OF E.M. REMARQUE .....                                                                      | 285-290 |
| <i>Naimova Parvina Rustamovna</i><br>ITALYAN VA O'ZBEK MULOQOT MATNI JARAYONIDA MULOQOTNING O'RNI<br>VA AHAMIYATI. ITALYAN TILI VA O'ZBEK TILI VERBAL MULOQOT MATNIDA<br>O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI .....  | 291-296 |
| <i>Жабборовва Муслима Тохировна</i><br>ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ<br>УНИВЕРСАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ<br>КЛАССАХ .....                   | 297-301 |
| <i>Xudoyberdiyeva Oyjamol, Jo'rayeva Komila</i><br>INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QADRIYATLAR IFODASI VA ULARNING TARJIMA<br>MUAMMOLARI .....                                                                    | 302-306 |
| <i>Ostonova Ramziya</i><br>LEXIC-SEMANTIC FIELD OF CONSTRUCTION TERMINOLOGY .....                                                                                                                            | 307-311 |
| <i>Qarshiyeva Tamara, Nabiyeva Sharifa,<br/>Samadova Charos va G'aniyeva Inobat</i><br>AMERIKA VA O'ZBEK ADABIYOTI MISOLIDA «UYG'ONISH VA MILLIY<br>O'ZLIKNI ANGLASH» TAMOIYILLARINING QIYOSIY TAHLILI ..... | 312-316 |
| <i>Sumbul Muxammedova</i><br>XORAZM DOSTONLARIDAGI AYRIM HIKMATLI JUMLALARNING SODDA<br>GAP TAHLILI BO'YICHA IZOHI .....                                                                                     | 317-322 |
| <i>Abduqodirova Zebo Qodirovna</i><br>XXI ASR TILSHUNOSLIGIDA YANGI YO'NALISH SIFATIDA EKOLINGVISTIKA .....                                                                                                  | 323-331 |
| <i>Murtozayeva Zarina Muxtor qizi</i><br>BADIY ADABIYOTLARDA KONSEPT VA KONSEPTASFERA FAOLLASHUVINING<br>NAZARIY ASOSLARI .....                                                                              | 332-335 |
| <i>Abiyatova Muslima Maratovna, Abdirasulov Bahodir</i><br>AUDIOVISUAL TRANSLATION: SUBTITLING AND DUBBING CHALLENGES .....                                                                                  | 336-343 |
| <i>Kayimova Mohinur Salokhiddin kizi, Bakiyev Faxriddin</i><br>COMPLEXITY OF CULTURE-SPECIFIC UNITS AND SEMANTIC AMBIGUITIES<br>IN TRANSLATION .....                                                         | 344-350 |
| <i>Rasulova Nigora Kurbonovna</i><br>MASHRAB IJODIDA MULAMMA' ASARLAR TADQIQI .....                                                                                                                          | 351-356 |

## **12.00.00 – YURIDIK FANLAR**

|                                                                                                                                                               |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Djumaniyozova Dilfuza, Matnazarova Muhayyo</i><br>IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARINI HAL QILISHDA<br>YURIDIK KLINIKANING AHAMIYATI ..... | 357-362 |
| <i>Mirzaraximov Baxtiyor, Shokirov Boburjon</i><br>KIBERHUJUMLAR NATIJASIDA SHAXSIY VA DAVLAT SIRLARIGA XAVF SOLISH .....                                     | 363-367 |

|                                                                                                                                                                                                                                                      |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Baymurotov G'ayrat Panjiyevich</i><br>O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUNCHILIK TASHABBUSI HUQUQINI AMALGA<br>OSHIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI .....                                                                                                    | 368-376 |
| <i>Esanova Shaxnoza</i><br>JINOYATGA TAYYORGARLIK KO'RISH VA SUIQASD QILGANLIK UCHUN<br>JAVOBGARLIKKA OID RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI .....                                                                                                      | 377-383 |
| <i>Abduvaliyev Murodillo</i><br>O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUN BO'YICHA MEROS HUQUQINI TARTIBGA<br>SOLISHNING XUSUSIYATLARI .....                                                                                                                  | 384-388 |
| <i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i><br>TASVIRGA BO'LGAN HUQUQ: ANGLIYA VA NYU-YORK QONUNCHILIGI<br>QIYOSIY TAHLILI .....                                                                                                                        | 389-395 |
| <i>Ismaylov Raxat</i><br>HUQUQNI SHARHLASH JARAYONINING ILMIY-NAZARIY TAHLILI .....                                                                                                                                                                  | 396-402 |
| <i>Nabiyev Muhridin</i><br>INSON HUQUQLARI BO'YICHA MILLIY INSTITUTLAR FAOLIYATINING<br>HUQUQIY ASOSLARI .....                                                                                                                                       | 403-406 |
| <i>Kabulov Xojabay, Dauletbaeva Aynur</i><br>SHAXS SHA'NI VA QADR-QIMMATINING HUQUQIY HIMOYASI VA UNI BUZGANLIK<br>UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK ASOSLARI .....                                                                                          | 407-412 |
| <i>Utebaev Salamat, Kalbaeva Eldora</i><br>VOYAGA YETMAGAN YOKI MEHNATGA LAYOQATSIZ SHAXSLAR MODDIY<br>TA'MINOTINING HUQUQIY ASOSLARI VA UNI BUZGANLIK UCHUN JAVOBGARLIK .....                                                                       | 413-418 |
| <i>Begatov Jasurbek Numonjanovich</i><br>MEHNATGA OID MUNOSABATLARDI KAMSITISH UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK<br>MASALALARI .....                                                                                                                         | 419-432 |
| <i>Komilov Avazbek Bokijonovich</i><br>QONUN BUZILISHI, UNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA BUNGA IMKONIYAT<br>YARATIB BERAYOTGAN SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH TO'G'RISIDAGI<br>PROKUROR TAQDIMNOMASINING MAZMUNI VA UNGA QO'YILGAN TALABLAR ..... | 433-441 |
| <b>13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI</b>                                                                                                                                                                                                                 |         |
| <i>Gayupova Saodat Xamidovna</i><br>INDIVIDUAL YONDASHUV ASOSIDA ZAMONAVIY TALABA SHAXSINI<br>SHAKLLANTIRISH MASALALARI .....                                                                                                                        | 442-446 |
| <i>Akimova Jumaxan, Isakova Malika</i><br>FIZIKA VA ASTRONOMIYANI O'QITISHDA STEAM TA'LIM TIZIMINING AHAMIYATI ...                                                                                                                                   | 447-452 |
| <i>Абдуллаева Мавжуда Эргашевна</i><br>СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ПРОФИЛАКТИКЕ<br>РАСПРОСТРАНЕННЫХ ДЕТСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ:<br>МЕТОДИКА ПРИМЕНЕНИЯ ПРОГНОСТИЧЕСКИХ КАРТ .....                                                                    | 453-460 |
| <i>Mirkasimova Zilola Alisherovna</i><br>MULTIMEDIA – MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BILINGVAL<br>KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA .....                                                                                 | 461-464 |

|                                                                                                                                                                                                               |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Xidirova Durдона Muxtorovna</i><br>SINERGETIK TA'LIM VA O'QUVCHI-QIZLARNI IJTIMOIIY-MADANIY<br>MUNOSABATLARGA TAYYORLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI .....                                                | 465-469 |
| <i>Yazdonov Ulug'bek, Rashidova Madina</i><br>YOSHLARDA KASBIY BILIM VA KO'NIKMANI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN<br>ZAMONAVIIY KONSEPSIYALARDA ILGARI SURILAYOTGAN TA'LIMOTLAR .....                            | 470-479 |
| <i>Elmuratova Zamira</i><br>INTERACTIVE METHOD IN TEACHING ENGLISH .....                                                                                                                                      | 480-484 |
| <i>Karimova Nilufar Ummatqul qizi</i><br>SOFT SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES: BASES OF IMPROVEMENT<br>OF STUDENTS' INTERPERSONAL AND COGNITIVE SKILLS .....                                               | 485-490 |
| <i>Adilov Shodiyor</i><br>MUHANDISLIK GRAFIKASI VA DIZAYN FANLARINI INTEGRATSIYALASHDA<br>"G'OYALARNING LOYIHALA" USULI .....                                                                                 | 491-496 |
| <i>Давыдова Руфина Артуровна</i><br>ПОНЯТИЕ «ДУХОВНЫЙ ГУМАНИЗМ» КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩЕЕ КАЧЕСТВО<br>ГУМАННОГО ПЕДАГОГА .....                                                                                     | 497-500 |
| <i>Abdurazzaxov Abdurasul</i><br>SPORT-SOQ'LOMLASHTIRISH TURIZMI ASOSIDA TALABALARNING JISMONIY<br>SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI .....                                                                | 501-506 |
| <i>Ergashev Tolif</i><br>O'QUVCHILARNING KARTOGRAFIK BILIMLARINI RIVOJLANTIRISHDA<br>MATEMATIKA VA GEOGRAFIYA FANLARI INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH .....                                                       | 507-515 |
| <i>Gaziev Baxromjon</i><br>CHAVANDOZLARNING JISMONIY VA TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARINI<br>RIVOJLANTIRISH MASALALARI .....                                                                                        | 516-523 |
| <i>Madaminova Mavjuda Erkinovna</i><br>TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING<br>NAZARIY ASOSLARI .....                                                                                        | 524-529 |
| <i>Kamalova Dilnavoz, Sattorova Aziza</i><br>FIZIKAVIIY MAYATNIK ORQALI OG'IRLIK KUCHI TEZLANISHINI ANIQLASHDA<br>TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI .....                        | 530-535 |
| <i>Sobirova Saida Otabekovna</i><br>KASBGA YO'NALTIRISHNING ZAMONAVIIY MODELLARI .....                                                                                                                        | 536-542 |
| <i>Haqberdiyev Baxtiyor, Sotiboldiyev Amiriddin, Abdumutalibov Oyatillo</i><br>MUHANDISLIK GRAFIKASI VA TASVIRIIY SAN'AT, ARHITEKTURA VA DIZAYN<br>(TEXNIK VA SAN'AT) FANLARINI O'ZARO INTEGRATSIYALASH ..... | 543-546 |

**Received:** 16 May 2025  
**Accepted:** 1 June 2025  
**Published:** 15 June 2025

*Article / Original Paper*

## **VOLTAIRE AND THE GENESIS OF TOLERANCE**

**Fayziyev Khurshid Jumayevich,**  
Bukhara State University,  
PhD student

**Abstract.** This article briefly describes the genesis of the concept of tolerance and the views of the French philosopher Voltaire on tolerance.

**Keywords:** tolerance, "Treatise on Tolerance", philosopher, John Locke, Voltaire.

## **VOLTER VA BAG'RIKENGLIK GENEZISI**

**Fayziyev Xurshid Jumayevich,**  
Buxoro davlat universiteti,  
Tayanch doktoranti

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada bag'rikenglik tushunchasining genezisi va unda fransuz faylasufi Volterning bag'rikenglik haqidagi qarashlari qisqacha bayon qilinadi.

**Kalit so'zlar:** tolerantlik, "Bag'rikenglik haqida" asari, faylasuf, Jon Lokk, Volter.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I6Y2025N30>

Bag'rikenglik va tolerantlik tushunchalari birga qo'llaniladigan sinonimlardir. Tolerantlik (lotincha tolerantia — sabrlik, toqatlilik ma'nolarini anglatuvchi so'zdan kelib chiqqan) — ijtimoiy termin bo'lib, boshqacha hayot tarzi, urf-odatlar va fikrlashga toqatlilik bilan munosabatda bo'lishni anglatadi. Oddiy qilib aytganda, bag'rikenglik vaziyatga o'zganing "nazari" bilan qarash desak ham bo'ladi. Fanga bu tushuncha XVIII asrda kirib keldi.

Bag'rikenglik tushunchasini odatda hamma o'zicha tushunadi. Ko'pincha ushbu tushunchani yanglish tarzda boshqa tushunchalar bilan qo'shib yuborilishi tabiiy holdir. Darhaqiqat, yashovchan va oqilona bag'rikenglik analitik ravishda chegara zarurligini o'z ichiga oladi[1]. Biz ko'pincha bag'rikenglikni ba'zi jihatlari bilan yaqin bo'lsa-da, aslida tubdan farq qiladigan tushunchalar bilan tenglashtirishga moyilmiz.

Befarqlik — bu idrok qilgan narsadan zavq yoki og'riq hissi yo'qligi. Hech qanday his-tuyg'ularga ega bo'lmagan narsalarga toqat qilishning hojati yo'q. Masalan, diniy masalalarda qayg'urmaydigan odamni diniy masalalarda bag'rikeng yoki murosasizlik bilan tavsiflab bo'lmaydi.

Bo'ysunish - majburlash ostida qabul qilishdir. Bag'rikenglik qilish uchun ongli tanlov bo'lishi kerak. Biz faqat oldini olishimiz mumkin bo'lgan narsaga sabr-toqatli bo'lishimiz mumkin.

Iltifotlilik - bag'rikenglikdan ham uzoqroqdir, chunki u mehribonlik, rahm-shafqat, kechirishga tayyorlikni ifodalaydi, bag'rikenglik esa iltifotli bo'lishi mumkin.

Taqiq va cheklovlarning yo'qligi - iltifotlilik kabi, bag'rikenglik chegarasidan tashqariga chiqadi. Uni iltifotlilikdan ajratib turadigan narsa — bu his-tuyg'ularning yo'qligidir. Bu so'zsiz hamma narsa mumkinligi sifatida belgilanadi.

Qabul qilish - biz duch keladigan vaziyatlarni qabul qilishni anglatadi. Shunday qilib, bag'rikenglik, hokimiyati yoki qiymati bizga ta'sir qiladigan shaxs yoki g'oyaning qadriyatlarini ular bilan rozi bo'lmasdan tushunishimizni anglatadi. Bag'rikenglik, aksincha, hurmatning bir shakli bo'lib, unda biz biror narsaga yoki kimgadir qanday hukm qilishimizdan qat'i nazar, toqat qilishga harakat qilamiz: biz toqat qiladigan narsadan nafratlanishimiz yoki uni beixtiyor hurmat qilishimiz mumkin[2].

M.Uoltser fikricha, etnik guruhlar va diniy jamoalarning ko'pligi jamiyatning mavjudligi va farovonligi uchun hech qanday muhim shart emas, hatto liberal jamiyatda ham[3]. Uning fikriga asos qilib aholisining mutlaq ko'pchiligi yaponlardan iborat yapon jamiyatini keltirish mumkin. Lekin AQShning aholisi asosan boshqa mamlakatdan kelgan immigrantrlardan tashkil topganligini va ular davlatning taraqqiyoti uchun ulkan hissa qo'shishganini bu yerda isbotlab o'tirishga hojat yoq. Bugungi kunda mamlakatimizda 130 dan ziyod millat va 16 ta diniy konfessiyalar mavjud. Ushbu millatlarning haq-huquqlari milliy qonunchiligimiz bilan kafolatlab qo'yilgan. Ammo bu yerda yana bir fikr e'tibor qaratishni lozim topdik. "Guruhlarga nisbatan bag'rikenglik, — deb yozadi S.G.Illinskaya, — faqat ularni bostirish uchun resurslar tugagach amaliyotga qo'llaniladi"[4]. Aksincha, hozirgi kunda yuqoridagi fikrlar faqatgina fashistik rejim o'rnatilgan mamlakatlarda to'g'ri kelishi mumkin. Nafaqat boshqa xalqlarning, balki mamlakat ichidagi boshqa millatlarning urf-odatlarini hurmat qilish va ksenofobiya yo'l qo'ymaslik ijtimoiy taraqqiyotning kafolati hisoblanadi. E.L. Dubkning fikricha esa, bag'rikenglik siyosiy motivatsiya va siyosiy birdamlikni birlashtirishdan ko'ra, uni yo'q qiladi[5]. Siyosiy motivatsiya zo'ravonlikka emas, bag'rikenglik va erkin tanlovga asoslanishi kerak. Chunki zo'ravonlikka asoslangan metodlar fuqarolik jamiyati qurish yo'lidagi to'siqdir.

Bag'rikenglikka sivilizatsiyaviy nuqtai-nazardan yondashish ushbu tushuncha qanchalik global ahamiyatga ega ekanligini anglatadi. Har bir sivilizatsiya o'ziga xosligiga qaramay, ularning bag'rikenglikka bo'lgan munosabatida umumiy mushtaraklikni tushunib yetish qiyin emas. A.A. Mishuchkov tomonidan sivilizatsiyaviy bag'rikenglik modellari va sivilizatsiyalar muloqoti tamoyillari bo'yicha jadval ishlab chiqildi[6]. Ushbu jadval bag'rikenglik haqida ancha kengroq tushunchaga ega bo'lishga xizmat qiladi.

Jadval. Sivilizatsiyaviy bag'rikenglik modellari va sivilizatsiyalar muloqoti tamoyillari

| Eksklyuziv noliberal model                                                                                                                                                                                                                                                                                           | Ikki modelning umumiy xususiyatlari, sivilizatsiyaviy murosa imkoniyati | Bag'rikenglikning inklyuziv liberal modeli                                                                                                                              |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | 2                                                                       | 3                                                                                                                                                                       |
| Bag'rikenglikning noliberal nazariyalari: "yalpi birlik" (V.S.Solovyev, Gorin A.Yu.); imperiya (I.A.Ilin); ontologik gneseologiya (N.Loskiy, S.Frank, S.Trupetskoy); zo'rlik ishlatmaslik (L.N.Tolstoy, M.Gandi); islom (M.Hotamiy, Xolid Abu-l-Fadl); provaslav (Damaskin(Papandreu), Xomyakov M.B., Panarin A.S.); | Falsafiy-metodologik plyuralizmni tan olish                             | Bag'rikenglikning liberal nazariyalari: (P.Nikolson, G.Markuze); ideal-tipik (D.Rolz); ontologik-tarixiy (M.Uoltser, S.Mendus, D.Xorton); konflikt (J.Laklau, Sh.Muff). |

|                                                                                                                                                         |                                                                                                                              |                                                                                                                                                                          |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| buddaviylik (Dalay-lama XIV, Nesterkina S.P., Ulanov M.S., Badmayev V.N.)                                                                               |                                                                                                                              |                                                                                                                                                                          |
| G'oyaviy ilhomlantiruvchilar: Platon, Iustin Faylasuf, G.Palama, F.Gegel, V.Solovyev, M.Hotamiy.                                                        |                                                                                                                              | G'oyaviy ilhomlantiruvchilar: Aristotel, U. Okkam, I.Kant, F.Bekon, J.Lokk, J.Mill, D.Roulz, K.Popper.                                                                   |
| Xolistik monizm (T.V. Volkovaga binoan), axloqiy universalarning mutlaqligi, umumiy farovonlikka erishish                                               | Turli sivilizatsiyaviy etikalarni fenomenalligini tan olishda axloqiy konsensus                                              | Nominalistik plyuralizm, axloqiy universalialarning nisbiyligi, individual farovonlikka erishish                                                                         |
| Metafizik diskursda diniy-axloqiy monizm. Yopiq jamiyatdagi bag'rikenglikning imperiya modelida ekzogen, eksternal plyuralizm (N.B. Kruglovaga binoan). | Diskursiv konsensus va axloqiy monizm aspektida cheklangan madaniy plyuralim.                                                | Pozitivistik diskursda diniy-axloqiy plyuralizm. Ochiq jamiyatdagi bag'rikenglikning yangiyevropa modelida endogen, internal plyuralizm.                                 |
| Ma'nolar iyerarxiyasi (muqaddaslikdan nopoklikkacha), diniy (metafizik) diskursning dominantligi                                                        | Shaxsiy va jamoa huquqlarini cheklab qo'ymasdan turli diskurslarni raqobatbardoshligini tan olish                            | Ma'nolar dekonstruksiya, dunyoviy diskursning dominantligi                                                                                                               |
| Noliberal internatsionalizm, an'anaviy globalitet                                                                                                       | Globalitetlarning legitimligi                                                                                                | Liberal internatsionalizm, postan'anaviy globalitet                                                                                                                      |
| Jamoa huquqlarini himoya qilish va sivilizatsiyalarni o'ziga xosligi                                                                                    | Bir-biriga nisbatan bo'lgan huquq dialogida tenglik                                                                          | Individual huquqlarni himoya qilish va shaxslarni o'ziga xosligi                                                                                                         |
| Sivilizatsiyaviy o'xshashlik, dekolonializatsiya, an'anaviylik, konservatizm, jamoat aksetizmi siyosati                                                 | Ko'p qutblilik dunyo tartibotining faktori sifatida. Xususi mantiqiy rivojlanishda xalqlar va shaxslar huquqlarini tan olish | Multikulturalizm, neokolonializm, postmodernizm, kosmopolitizm, konsyumerizm siyosati                                                                                    |
| Haqqoniylik kategoriyasining mutlaqligi, o'zgarmaslik va "zamonaviylashtirmaslik" kategoriyalari diskursiv amaliyotda                                   | Dunyoqarashli pozitsiyalarni hurmat qilish                                                                                   | Relyativlik, haqiqatning "nisbiyligi", uning dialektik xarakteri, stsientizm — inkor etish va tekshirish                                                                 |
| Bag'rikenglik hamdardlik va diniy ijtimoiy burch sifatida                                                                                               | Zo'ravonliksiz metodlar amaliyoti                                                                                            | Boshqa qarashlar, e'tiqodlar, an'analar, usullar va hayotiy amaliyotlarni, garchi ko'ngilda ular maqbul bo'lmasa-da individual huquq sifatida tan olish va hurmat qilish |
| Muqaddas ideal tomon harakatda axloqiy xotirjamlik va ijtimoiy farovonlik                                                                               | Sivilizatsiyaviy etikalar asosida dialoglarni chuqurlashtirish va sivilizatsiyaviy ideallar rivojini tan olish               | "To'kin-sochinlik" jamiyat ideali doirasida farqlarga befarqlik, ruhiy iroda, individuumning psixologik xotirjamligi                                                     |
| An'anaviylik, o'z pozitsiyasini o'zgartirmaslik                                                                                                         | Dialogning turli kommunikativ strategiyalarini hurmat qilish                                                                 | O'z pozitsiyasini o'zgartirishga harakat qilish, muloqot, harakatlarning mobilligi                                                                                       |
| Ko'p qutbli sivilizatsiyalar dialogida madaniyatlar prezumpsiyasi                                                                                       |                                                                                                                              | Liberal etosning bir qutbli globalizatsiyasi                                                                                                                             |
| Inklyuziofobiya, klerikalizm va fundamentalizm                                                                                                          | Institutsional funksionalizm                                                                                                 | Eksklyuziofobia, antiklerikalizm                                                                                                                                         |
| Sivilizatsiyaviy etikaga asoslangan kommunikatsiyalar etikasi                                                                                           | Qo'sh standartlar, baholarning ommaviyligi, manipulyatsiyadan voz kechish                                                    | Universal qadriyatlarining (simulyakrlar) madaniy simvolizatsiyalar global etosda                                                                                        |
| Xizmat qilish amaliyoti va "boshqasi umumiy farovonlik maqsadi sifatida" missiyasi                                                                      | Shaxs va jamiyatning ichki va tashqi erkinliklari dialektikasining muhimligini tan olish                                     | Manipulyatsiya amaliyoti — "boshqasi individual farovonlikka erishish vositasi sifatida"                                                                                 |

|                                                                     |                                                                                 |                                                                                                             |
|---------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Sivilizatsiyalarni an'anaviy siyosiy modellarini qo'llab-quvvatlash | Sivilizatsiyaviy tizimlar va turli xalqlarning siyosiy madaniyatlarni tan olish | Demokratiya va huquq tartibotni qo'llab-quvvatlash insoniyatning ijtimoiy taraqqiyotining asoslari sifatida |
| Dogmatik metafizik tafakkur                                         | Insonlar va hodisalarni baholashda oldindan bir fikrga kelmaganlik              | Krititsizm, adogmatik tafakkur                                                                              |

Bag'rikenglik o'rta asrlarda majburiy chora sifatida qabul qilingan bo'lib, hatto shuni aytish mumkinki, u amaliy xarakterga ega edi[7]. Ya'ni feodal tarqoqlik va diniy fanatizm davrida xalq doimiy urushlardan ozod chekar, natijada esa qishloq xo'jalik va savdo bundan zarar ko'rardi. Natijada markazlashgan davlat va bag'rikenglik tinchlikka olib borishi va buning natijasi o'laroq qishloq xo'jalik va savdo rivojlanishi uchun bular asos bo'lishini faylasuflar bilan hukmron doiralar tushunib yetishdi.

Bag'rikenglik tushunchasining evolyutsion taraqqiyoti turli davrlarda turlicha namoyon bo'ldi. XVI-XVII asrlardagi diniy urushlar davrida dinlararo murosasizlikka jamoatchilikning salbiy munosabati ta'siri ostida bag'rikenglik g'oyasi juda o'ziga xos ma'noga ega bo'ldi — bag'rikenglik deganda insonini e'tiqodga jalb qilish masalasida zo'ravonlikni rad etish, boshqa odamlarning e'tiqodiga murosali bo'lish hamda diniy va dunyoviy hokimiyatlarning bir-birlarining ishlariga aralashmaslik tamoyili tushuniladi[8]. Nemis gumanisti va ilohiyotchisi Nikolay Kuzanskiy (1401—1464) diniy qarama-qarshiliklarni urushlarsiz hal qilish imkoniyati haqida fikr yuritdi. U taklif qilgan bag'rikenglik modeli dinlardagi marosimlar farqlarini saqlab qolgan holda, yagona Xudoga e'tiqodni qaror toptirish orqali dinlarni mo'tadillashtirishni nazarda tutadi. Jon Lokk (1632-1704) fikricha, bag'rikenglik "o'zgartira olmaydigan narsaga qarshi kurashishni to'xtatish" degan ma'noni anglatadi. Garchi Jon Lokk "bag'rikenglikning otasi" hisoblansa-da, lekin fransuz faylasufi Volter (1694-1778) tomonidan olib borilgan bag'rikenglik yo'lidagi kurash uning bu borada hissasi ancha salmoqli ekanligini ko'rsatadi. Bu kurashni u ham faylasuf sifatida ham mediator sifatida amalga oshirdi. Fransuz tarixchisi Benua Garnoning fikricha, "Volter mediatsiya faoliyatiga katta hissa qo'shdi, lekin u shubhasiz adolatsiz (Kalas, Sirven, Lally-Tollendal va boshqalar) yoki juda shafqatsiz (La Barr) hukm qilingan ayblanuvchilarni reabilitatsiya qilish uchun ko'pincha g'alaba qozondi"[9]. "Bag'rikenglik nima? Bu insoniyatning imtiyozidir. Biz hammamiz zaif va xatolarga to'lamiz. Keling, bir-birimizni ahmoqligimiz uchun kechiraylik, bu tabiatning birinchi qonunidir ", deb yozgandi Volter.

XVIII asrda Fransiyada Volter o'z davrida avj olgan diniy aqidaparastlik va jaholatga qarshi kurash olib bordi. O'zining bir qator asarlarini diniy fanatizmga qarshi kurashga bag'ishlab, ularda bag'rikenglikni targ'ib qilib chiqdi. Ulardan eng mashhuri 1763-yilda nashr etilgan "Bag'rikenglik haqida" asardir. Ushbu asarda Volter dinlar o'rtasida bag'rikenglikni targ'ib qilib, dinlar bilan bog'liq xurofotlar va diniy aqidaparastlikni tanqid qiladi. Hozirgi kunda ham Volterning bag'rikenglik haqidagi g'oyalari o'zining aktual ahamiyatini yo'qotmagan.

Asar mundarijasini tahlil qilsak, Volterning bag'rikenglik konsepsiyasini ilgari surishda falsafiy yondashuv mavjudligini ko'rish mumkin. Volter dastlab turli faktlarni eslatadi, so'ngra bag'rikenglik insoniyat uchun tabiiy xususiyat bo'lishi kerakligini bayon qiladi. U antik davrdagi greklar va rimliklarni bag'rikenglikka bo'lgan munosabatlarini ochib beradi. Shundan so'ng diniy murosasozlik uchun shahid bo'lganlarning noroziliklarini asossizligini isbotlab beradi. U iudaizm dinini tahlil qila turib, bag'rikenglikning ancha keng tarqalganligini tilga olib o'tadi. Xristianlikka kelganda esa, Iso Masihni bag'rikeng bo'lganligi, uni keyinchalik xristian dinida

yuzaga kelgan inkvizitsiya va autodafega aloqasi yo'qligini ta'kidlaydi. Bag'rikenglikni umumbashariy fazilat ekanligiga alohida urg'u berib, asarni xudoga murojaat qilish bilan yakunlaydi.

1995-yil 16-noyabrda YuNESKO Bosh konferensiyasining 28-sessiyasida "Bag'rikenglik tamoyillari deklaratsiyasi" qabul qilindi. Har yili 16-noyabr kuni jahonda "Xalqaro bag'rikenglik kuni" sifatida nishonlanadi. Ushbu deklaratsiya 6 moddadan iborat bo'lib, unda bag'rikenglik tushunchasining mohiyati ochib berilgan. "Bag'rikenglik dunyo madaniyatlarining boy xilma-xilligini, o'zimizni ifodalash shakllarimizni va inson sifatida o'zimizni ifodalash usullarini hurmat qilish, qabul qilish va qadrlashni anglatadi. Bunga bilim, ochiqlik, muloqot va fikr, vijdon va e'tiqod erkinligi yordam beradi. Bag'rikenglik xilma-xillikdagi uyg'unlikdir. Bu nafaqat ma'naviy burch, balki siyosiy va huquqiy zaruratsidir. Bag'rikenglik tinchlikni ta'minlovchi va urush madaniyatini tinchlik madaniyatiga almashtirishga yordam beradigan fazilatdir", deb yozilgan ushbu deklaratsiyada[10].

BMT Bosh Assambleyasining 2018-yil 12-dekabrda yalpi sessiyasida "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" maxsus rezolyutsiyasi qabul qilindi. "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" maxsus rezolyutsiyasini qabul qilish tashabbusini 2017-yil sentyabrda Nyu-Yorkda bo'lib o'tgan BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ilgari surgan edi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev taklif etgan rezolyutsiyada, "bag'rikenglik va o'zaro hurmatni o'rnatish, diniy erkinlikni ta'minlash, dindorlar huquqlarini himoya qilish va ularning kamsitilishiga yo'l qo'ymaslik"ga alohida e'tibor qaratilgan. 2021-yilning 5-iyulida mamlakatimiz prezidenti Shavkat Mirziyoyev yangi tahrirdagi "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi qonunni imzoladi. 2025-yil 26-fevralda esa "O'zbekiston Respublikasida fuqarolarning vijdon erkinligini ta'minlash va diniy sohadagi davlat siyosati konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qonun qabul qilindi.

Xulosa qilib aytganda, bag'rikenglik tushunchasi hozirgi globallashuv davrida muhim ahamiyatni kasb etadi. Ushbu tushuncha genezisida Volterning roli juda salmoqli sanaladi, uning bag'rikenglik haqidagi g'oyalari nafaqat jahonda, balki yurtimizda millatlararo totuvlikni ta'minlashda muhim manba sifatida namoyon bo'laveradi.

### Adabiyotlar/Литература/References:

1. Waterlot, Ghislain. La tolérance et ses limites : un problème pour l'éducateur. In: Spirale. Revue de recherches en éducation, n°21, 1998.p.162
2. [fr.wikipedia.org/wiki/Tolérance](https://fr.wikipedia.org/wiki/Tolérance)
3. Уолцер М. О терпимости. — М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000.с.24
4. Ильинская С.Г. Толерантность как принцип политического действия: история, теория, практика. — М.: Праксис, 2007.с.10
5. Дубко Е.Л. Политическая этика. — М.: Академический проект; Трикста, 2005.с.661
6. Мишучков А.А., Формы толерантности в диалоге цивилизаций, Вестник Оренбургского государственного университета №1 (176)/январь 2015.с.15-16
7. Гулина Н.А.; Понятие толерантности: история и современность; Sciences of Europe.№ 26, (2018); с.55
8. Пороховская Т.И.; Толерантность как доктрина, принцип поведения и как моральная дилемма; Вестник РУДН, серия Философия, 2013, № 3.с.88
9. Garnot, Benoît; Voltaire et la justice d'Ancien Régime: la médiatisation d'une imposture intellectuelle; Le temps des médias 2010/2 n° 15.p.26
10. [www.unesco.org/fr/legal-affairs/declaration-principles-tolerance](http://www.unesco.org/fr/legal-affairs/declaration-principles-tolerance)

# SCIENCEPROBLEMS.UZ

## IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

*№ 6 (5) – 2025*

## АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

## ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM”  
mas'uliyati cheklangan jamiyati

**Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

**Bog'lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).